

ESKİ ŞAİR MEKTUPLARINDA DUA GELENEĞİ

Halil HAKSEVER¹

ÖZET

Türk edebiyatında çeşitli niteliklerde yazılmış mektup türleri eski kaynaklarımızda kayıtlıdır. Özellikle Münşeat mecmualarımızda şair veya münşilerimizin kaleme aldığı, sanatlı nesirle yazılmış çok sayıda mektup örnekleri bulunmaktadır. Münşeatlarda kayıtlı bu metinlerde bir takım yazı usul ve kuralları kullanılmış, yazarlar bu “yazı edepleri”ne çok dikkat etmişlerdir. Kâtipler için gerekli bu yazışma bilgilerini öğretmek amacıyla ilk dönemlerden itibaren didaktik eserler kaleme alındığı bilinmektedir. Şahıslara veya resmî makamlara hitaben yazılan bu metinler, münşeatlarda inşa adıyla yer almışlardır. Bu mektuplar, şair/münşilerin kalemlerinden âdeta sanat örnekleri olarak çıkmış, şiiir kadar olmasa bile, bir hüner gösterme aracına dönüşmüşlerdir. Eski Türk edebiyatında yerleşmiş bir geleneği olan mektuplarda ihmal edilmeyen bir kural da, şekli değişmekle birlikte muhataplara yapılan dualardır. Yazılan her türden mektupta -kişilere göre değişse bile- ya Arapça-Farsça-Türkçe veya sadece Türkçe ibarelerle dua cümleleri bulunmaktadır.

Bu makalede, eski şair/münşilerin kaleme aldığı farklı muhtevalardaki mektuplarda geçen dua cümleleri verilir kimlere, hangi üsluplarla dua edildiği gösterilecek; bu dua ibareleri dillerine göre farklı özellikleriyle tasnif edileceklerdir. Alintıyaptığımız kişiler şairlerle sınırlı olsa da, örnekler, klasik edebiyatımızda yerleşmiş geleneği olan mektup yazma adabını temsil eder niteliktedir. Verilen dua metinleri, yazma eser kütüphanelerimizde kayıtlı çeşitli münşeat nüshalarından derlenmişlerdir.

Anahtar Kavramlar: Mektup, Dua, Münşeat.

THE TRADITION OF PRAYER IN THE LETTERS OF OLD POETS

ABSTRACT

In Turkish literature, letters written with different peculiarities are recorded in our old sources. Especially in Münşeat anthologies a lot of examples of letters written with an artful prose by your poets and “münşi”s exist. A number of writing methods and rules were applied on these recorded texts in “münşeat”s and writers paid great attention to these “ways of writing”. Since the first periods, it is known that didactic works were written in order to teach the clerks needed information about correspondence. These texts –which were written to individuals or formal authorities- took place in “münşeat”s with the name “inşa”. These letters were written as examples of art by the poets/“münşi”s and they became the tools of showing the talent but maybe not as much as poetry. In different forms which were not omitted in letters as a rule, one common tradition of Turkish literature is the prayers addressed to interlocutors. Even they change according to individuals whom they were written for, there are prayer sentences with Arabic, Farsi, Turkish or with only Turkish expressions in every kind of letters.

In this paper, prayer sentences written by old poets/ “münşi”s in their letters with different contents, will be given, it will be shown that in which styles prayers are done and these expressions of prayers will be categorized with their different specialities according to the languages they were written in. Although people who we quoted are limited by poets, the examples are worthy of representing a common tradition in our classic literature: The way of letter writing. The given texts of prayers were collected from different münşeat copies which are recorded in different libraries.

Key Words: Letter, Prayer, Münşeat.

¹ Dr. Öğr. Üyesi., Ondokuz Mayıs Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Türk İslam Edebiyatı Anabilim Dalı
h.haksever@hotmail.com

GİRİŞ

Eski Türk edebiyatında geleneğin etkisi çok fazladır. Şairler ve yazarlar kaleme aldıkları manzum ve mensur metinlerde dil ve muhtevaya ilişkin alışılmış düşünce, hayal ve anlatım şekillerini geliştirerek korumuşlardır. Şiirde böyle olduğu gibi, nesirde de yerleşmiş dil ve üslup özellikleri görülür.

Mensur eserler arasında önemli bir yeri olan münşeât metinlerinde şair/münşilerin yazdıkları mektuplar, bu türün içinde oluşmuş bazı yazı geleneklerini de yansıtır. Eser olarak tedvin edildiklerinde onları birer inşa metni olarak görsek de, vaktiyle yazılmış her bir mektup, yazarının duygu, düşünce ve yazı maharetini ortaya koyan bir iletişim aracı olmuştur. Mektuplardaki her bir hitap ve cümle, aynı zamanda ortak edebî kültürümüzün ifadeye yansıyan niteliğini/zenginliğini ortaya koyar. İki taraf arasındaki şahsî ve resmî ilişkileri de gösteren bu mektuplar bir kişinin kaleminden çıkmış olmakla birlikte, uzun süre devam eden edebî yazı geleneğinin de izlerini taşırlar.

Münşeât mecmualarında eski dönem kalem erbabı için hazırlanmış nice hazır bilgiler, yeni yetişen kâtip ve münşilere yol gösterici olmuştur. Kime, nasıl yazılacağını öğreten didaktik münşeâtlarda temsili mektup örnekleri ve alternatif anlatım kalıpları çoktur. Bunlardan daha fazla sayıda olan gerçek mektup metinleri ise münşeâtların esas muhtevasını oluşturmaktadır.

Uzun süren edebî geleneğimizde mektup yazmada bir takım usul ve kurallar oluşmuştur. Bunlardan biri de muhataba yapılan/yazılan dualardır. Tarafların mevki ve konumları ne olursa olsun, dua ibareleri çok az ihmal edilmiştir. Yazıyı kaleme alanın bilgi ve sanat birikiminin de etkili olduğu dua cümleleri, her üç dil ile, çeşitli içerik ve uzunlukta yazılmışlardır.

A. Eski Edebiyatımızda Mektup ve Dua

İslâm kültüründe mektubun tarihi çok eskidir. Hz. Peygamber döneminde hatta daha önceki zamanlarda nebilerin tebliğ amaçlı olarak insanlara mektuplar gönderdikleri bilinmektedir. Hz. Peygamber yazısının başına besmeleyi de yazarak muhataplarını İslâm'a davet etmiş, onlara ilâhî hakikati mektup vasıtasıyla ulaştırmaya çalışmıştır (Bozkurt 2004:13). Arap ve Fars edebiyatlarında çeşitli isimler altında, farklı amaçlarla mektuplar yazıldığı, kitap olarak tedvin edilen bu mektupların değişik şekillerde tasnif edilip literatürlerde yer aldığı bilinmektedir (Durmuş 2004: 15; Kurtuluş 2004: 16).

Tasavvuf tarihimizde de sufiler, mektubu insanları irşad etmenin bir parçası olarak görmüşler, ilk asırdan itibaren devrin âlim ve idarecilerine fikir ve kanaatlerini iletmeye çalışmışlardır. Tarikat şeyhleri uzakta olan kendi bağlılarını yazdıkları mektuplarla da eğitmeye devam etmişler; onları ikaz ve irşad ederken, hidayet ve istikametlerine yönelik düşüncelerini dualarıyla birlikte yazılarında ifade etmişlerdir. Mutasavvıfların yazdıkları irşad amaçlı mektuplar literatürde daha çok "*Mektûbât*" adıyla kitaplaşmış, ilim ve tasavvuf muhitlerinde yaygınlaşıp başkaları tarafından da okunur hâle gelmiştir (Öngören 2004:21).

Türk edebiyatının klasik dönem şair ve yazarları da mektubu sadece bir iletişim vasıtası olarak kullanmamışlar, onu bir sanat metni olarak da görmüşlerdir. Farklı amaçlarla yazılan ve çeşitli isimler alan mektuplar, şair kadar olmamakla birlikte itibar görmüş, yazı hünerinin sergilendiği bir edebî metin olarak da algılanmışlardır. Osmanlı şair ve münşileri mektup yazmada pek çok şart ortaya koymuşlardır. Özel ve resmî yazışmalarda uygulandığı görülen bu “mektup edebleri” arasında, kullanılacak ifadelerin rütbelere dikkate alınarak seçilmesi, hitap ve lakapların hiyerarşiye göre belirlenmesi, kâğıdın ve yazının şekli, mektup yazma amacının ve talebin dile getirilmesi, muhataba övgü ve dua gibi hususlar sayılmıştır (Kütükoğlu 2004:19).

Mektup geleneğinin oluşmaya başladığı eski Türk edebiyatında kural (edeb) olarak dua önemsenmiş, yazışmalarda olması gerektiği belirtilmiştir. Anadolu’da yazılmış ilk münşeât eseri olan *Teressül*’de buna dair bilgiler mevcuttur (Haksever 2011:1265-1275). Eski mektuplar, içeriklerine ve yazılan kişilere göre değişen farklı isimlerle anılmışlardır. Bazı mektupların muhtevasında dua ibareleri daha fazla bulunduğundan, bunlar münşeâtlarda *du’ânâme* adıyla kayıtlıdır. Mektup yazma/inşâ konusunda pek çok şekil şartının içinde, muhatapların mevkiine göre değişebilen ve içinde dua ibareleri muhakkak bulunan çeşitli edebî ve dinî tabirlerin kullanılması da vardır (Haksever2006:40-45).

Mektuplarda duayı çok önemseyen Osmanlı yazar ve şairleri buna samimiyet ölçüsü de getirmişler ve teşbihli ifadelerle duayı tarif etmeye çalışmışlardır. Nesîb, münşeâtında kayıtlı bir arızasında dua ve övgülerin riyasız, saf; şevk ve arzuların sonsuz; sevgi ve samimiyetin temiz ve şifalı olması gerektiğini bazı benzetmelerle şöyle söylemiştir:

“Duâlar ki dil-i uşşâk gibi bî-riyâ ve senâlar ki elfâz-ı hûbân gibi pür-safâ ve iştiyâklar ki derd-i hicrân-ı yârân gibi bî-nihâyet ve ârzûlar ki şeb-i firkat gibi bî-gâyet ve meveddet-i ihlâslar ki âyine-i rûy-ı dildâr gibi sâfi ve muhabbet-i bâ-ihtisâslar ki güftâr-ı la’l-i şeker-bâr gibi şâfi ola” (Nesîb: 64).

Lâmîî Çelebi’nin de benzer şekilde dua tarifi vardır. Dua cümlelerinin saf ve her bir harfinin riyadan beri; sena ibarelerinin sevgi ve vefadan doğan samimi istek üzere sabit olmasını gerekli görmüştür: “Şol du’âlar ki emsilesi hurûf-ı sıdk u safâyile meşhûn kılınup...illet-i süm’a vü riyâdan sahîh u sâlimdür ve ol senâlar ki beniyyesi sıyağ-ı mihr ü vefâdan müştak olup...hulûs u taviyyet üzre sâbit ü kâyimdür” (Lâmîî: 38b).

Mesihî de şikâyet konulu bir mektubunda duaların sevgilinin saçı gibi rağbetli ve sevimli olmasını ister: “Du’âlar ki zülf-i cânân gibi mergûb ve senâlar ki bûy-ı dil-sitân gibi mahbûb ola” (Mesihî:15b). Bu arada duaya her vesile ile başvuran eski müellifler, yazdıkları eserlerin mukaddime veya hatime kısımlarında da dualı cümleler kaleme almışlardır. Lâmîî Çelebi münşeâtının “Hâtîme-i Kitâb” bölümünde hayatın faniliğini belirttikten sonra sözü tevbe ve duaya getirip,

Yiter ifşâ ile inşâyile aybun Lâmi’î

İste istiğfâr idüp her dem Hudâdan mağfiret

Kâl ü kîl ağzına ur mihr-i sükûtı her nefes

Yoksa yüz bin cürme güftârile olmaz ma'zeret

mısralarını yazmış; hamd ve salavattan sonra -Arapça ibare ile -“Kendi aybını görüp düzelten, başkalarının kusurlarını kapatan ve onların affını isteyen kişiye Allah rahmet etsin” diyerek eserini bitirmiştir (Lâmi'î: 98b).

B. Mektup Dualarında Çeşitlilik

Eski şair ve yazarlarımızın, mektuplarında duaya ne kadar ve nasıl yer verdiklerini münşeat kaynaklarından öğrenebilmekteyiz. Buradaki kayıtlara göre, bizzat yazıp gönderdikleri mektuplarda şairler öncelikle muhataplarına, bazan kendilerine ve diğer insanlara, bazan da vefat etmiş olanlar için çeşitli üsluplarla dua etmişlerdir. Dualarının çoğunu Cenab-ı Hakk'ın adını anarak yazmışlar, kimi kez bir iyiliği temenni ederek “ola, olsun” kelimeleriyle hayır ve iyilik isteklerini O'na yöneltmişlerdir. Bazen de farklı üslup ile (...olması Hazret-i Allah'tan niyazımızdır,olması duası O'na arz olunmuştur) anlamında bir cümle ile dua edilmiştir. Mektup yazarlar, kendilerini üst makamdaki muhataplarına genellikle duacı niteliğiyle takdim eder, “ma'rûz-ı dâ'î” ifadesiyle taleplerini anlatmaya başlarlar. Çok uzun cümle ve süslü ifadelerin yanında, kısa ve sade cümleler, Arapça'nın yanında Farsça ifadeler de münşeatlardaki mektuplarda görülmektedir. Mektupların giriş ve orta kısmında dua olabildiği gibi, bitiriş cümlesi olarak da yazılabilirler. Kişilerin rütbe ve makamları yükseldikçe onlar için kullanılan dil ve üslubun da uzun ve sanatlı olması genellikle görülen bir durumdur. Değişkenlik gösteren dua ibareleri çoğunlukla mensur, bazen de manzum yazılmışlardır. Bazı mektuplarda dua metni görülmez, kısaca, “gerekli duadan sonra” anlamında “ba'de'd-du'â, gıbbu'd-du'â, ba'de mâ-vecebe aleynâ, kemâ hüve'l-vâcib” gibi bir ibare veya “bâkî, bâkî du'â, bâkî ve's-selâm” sözüyle yetinilir. Bu tür kısaltmalar, eğer müstensih eliyle yapılmamışsa, mektubu gönderen ile muhatabının samimi ilişkisi olduğu izlenimini verir. Şairler mektuplarında bazen sözü uzattıklarını, artık duaya başlama vaktinin geldiğini yazarlar; bazen de muhataplarına sürekli dua etmekte olduklarını değişik üsluplarla belirtirler. Nergis'in Kafzâde Faizî'ye, elde tesbih devamlı dua etmekte olduğunu belirttiği güzel bir cümlesi şöyledir: “Gâybâne du'â-yı devletlerine muvâzabet olunup zâviye-i hamûlde sübha-gerdânî-i ezkâr-ı senâkârî muktezâ-yı makâma evfak görülmüştür”(Nergisî: 16b). Kimi kez de, “Herkes size duacıdır” anlamında bir cümle ile yetinilir. Mektubu gönderen kendisi dua ettiği gibi karşıdan da dua isteyebilir. Muhatap üst makamdaysa ondan çok saygılı ifadelerle dua istenir. Eğer dua isteyen yüksek makamdaysa bu istek bazan hâkimane bir üslûpla olur. Meselâ Kanunî'nin (Muhibbî) Rodos Beyine 942(1535) Rebûlâhir ayı sonlarında gönderdiği Emr-i şerif'te, Bağdat Kalesinin fethine katıldığından dolayı memnuniyetini bildirip şenlikler yapılmasını istediği, şehrin ve kalenin süslenip, ahalinin devlet için dua etmesini talep ettiği cümle böyledir: “...Bilâd u kılâ'ı tezyîn idüp devâm-ı devlet için du'âya iştigâl eylesen şöyle bilesin alâmet-i şerife i'timâd kılasın”(Münşe'ât Tarlan 80: 19b). Bunun yanında, yine üst makamda bulunduğu hâlde karşıdaki şahsa göre değişen, daha yumuşak bir ifade ile dua istenildiği de vakidir. Kanunî'nin Ebusuûd

Efendi'ye gayet samimi bir eda ile yazdığı mektupta dua isterken kullandığı cümleler son derece sevgi ve saygı yüklüdür:

“Hâlde hâldeşüm sinde sindaşüm âhret karındaşüm tarîk-ı Hakda yoldaşüm Monla hazretlerine du'â-yı bî-had iblâğından sonra...niyâz olunur ki evkât-ı müteberrikede bu muhlislerini kalb-i şerîflerinden iz'âc itmeyeler ola ki küffâr-ı hâksâr münhezim ü mükedder ola asâkir-i İslâm mansûr u muzaffer olub rızâ-yı İlâhîye muvâfık amel ola sümme'd-du'â bende-i Hudâ Sultân Süleymân”(Tarlan 80:27b).

Dualardan mekânlar da nasibini almış, şairler değer verdikleri şehirleri bazen dua ile anmışlardır. Münşeatlarda nadiren gayri müslimlere hitaben yazılmış mektuplara da rastlıyoruz. Onlara nazik bir şekilde hitap edilmiş, fakat diğer insanlara karşı kullanılan dinî tabirler kullanılmamıştır. Bununla birlikte kendilerine İslam'ın nasip olması temennisinin de Arapça bir ibare ile yazıldığı görülmüştür.

Şairler kendileri yaşarken dua ettikleri gibi, ölümlerinden sonra yazılarını okuyacak olan gelecek nesillerden de dua istemeyi ihmal etmemişlerdir. Meselâ Okçuzade Münşeâtı'nın mukaddime kısmında, yazarın sonraki nesillerden samimi isteği şöyle ifade edilmiştir (Okçuzade:74b):

Ey gelüp dünyâyı bizden sonra seyrân eyleyen

Sihri tab'-ı mû-şikâfı halkı hayrân eyleyen

Gâyibâne bir du'â-yı hayrdur ancak hemân

Âlem-i berzahdaki ervâhı şâdân eyleyen

Mektup yazarlar sanatkârlık kabiliyetlerine göre hüner göstermeyi de severler. Meselâ Gelibolulu Âlî bir arzihâlde Tetimme başlığı altında “muttasıl, munfasıl” harflerle meramını anlatmış, “bî-nukat” harflerle de kendi çaresizliğini ve Allah'tan yardım talebini manzum dua ile ifade etmiştir (Mustafa Âlî 207a):

Derdüme merhem urun âh meded

Meded öldüm Allâh meded

Ön son olursa murâdum hâsıl

Olsam evvel hele âgâh meded

Bir başka münşeatta Âlî, nokta işaretini kullanmadan kaleme aldığı mektubunda, duasını da “bî-nukat” harflerle ve vezinli yazmıştır (Âlî: 66a):

Du'âm oldur gönülde sana her dem

Murâdun ola âmâde dem-â-dem

Şairler dualarında ayet ve hadislerden de iktibas yaparak ifadelerini etkili kılmaya çalışırlar. Lâmiî, Rûşenîzade adlı müderrise mektubunun sonunda dua ederken dinî metinler de yazmıştır:

“Hak sübhânehû ve ta’âlâ cümlemüze tevfi-k-ı inâyet ve telfik-ı hidâyet birle hil’at-i kerâmet-i tahallakû bi-ahlâk-ıllâh²da pûşîş-i a’lâ müyesser ide ve câdde-i istikâmet-i vellezîne câhedû finâ le-nehdiyennehüm sübülenâ³da gûşîş-i müntehâ mukadder kılmış ola”(Lâmiî: 93b).

Gelibolulu Âlî de, Sultan III.Murad’ın cülusu sebebiyle yazdığı mektupta, Bosna bölgesinde büyük küçük bütün talebeye dua ettirildiğini belirtmiş; sultanın adaletinin her yere ulaşmasını temenni ettikten sonra, merhum padişahın cennete kavuşmasını bir ayet alıntısı yaparak Allah’tan istemiştir: “Hak Sübhânehû ve Ta’alâ...merhûm u mağfûrun leh hudâvendigârun makâm-ı mağfîret-encâmını civâr-ı cennetde ‘inde melîkin muktedir⁴ riyâzı ile kurbetde garîk-ı bahr-i gufrân ve karîn-i ‘inâyet-i Yezdân vâkı’ olup” (Mustafa Âlî: 203a).

Mektuplarda nadir de olsa beddualar görülür. Böyle örnekler dualara göre azdır. Şair Nevres, Filibe kadısı iken sadrazam Abdullah Paşa’ya gönderdiği arzihâlde önce dua ettikten sonra, muhatabının kötülüğünü isteyenlerin üzüntü ateşinde yanmalarını dilemiştir: “...bed-hâhân-ı zât-ı kerîmü’s-sıfâtı dermân-ı murâd ve ye’s-i mâ-fi’l-fu’âd ile dâğ dâğ olsun” (Nevres: 3a).

Nabî’nin de seilmeyen kötü huylu bir kişiden bahsederken söylediği beddua içerikli cümle şöyledir: “Cenâb-ı Hak hân-ı ber-hurdârîden bî-nasîb eyleye âmîn bi-hurmeti kulûbi’l-münkesirîn”(Nabî:105b).

Bosnalı İbrahim Vehbî, meşhur Fransız komutanı Bonapart’ın katli haberini verdiği, onun yaptıklarını ve vasıflarını anlattığı manzum mektuba,

Fâcir ü mürtekib ü mülhid-i bî-îmân kim

Nâm-ı bed-nâmına dirler Bonaparta Pâşâ

beytiyle başlamış ve manzumenin bir yerinde de şu bedduayı yazmıştır (Vehbî: 89a):

La’netu’llâhi aleyhi ve alâ-vâlidihî

Halk-ı âlem o la’îne ider iken bu du’â

1. Arapça-Farsça Dualar

Arapça dualar mektupların giriş veya orta kısımlarında, genellikle muhatap için veya sevilen üçüncü bir kişinin adı geçtiğinde yazılır. Adı geçene, makam ve derecesiyle mütenasip kelimelerle (Allah....etsin, kılsın) anlamında dua edilir. Bazen de mektup yazan kendisi veya başkaları için Allah’ın rahmet ve bağışını diler veya başka güzel

² Allah’ın ahlakıyla ahlaklanınız.

³ Bizim uğrumuzda cihad edenleri elbette yollarımıza eriştireceğiz (Ankebût 29/69).

⁴ Güçlü hükümdarın yanında (Kamer 54/55).

isteklerde bulunur. Farsça dualar ise daha çok mektup sonunda “bâd” fiiliyle biten cümlelerle ifade edilir. Bazı mektuplarda Farsça beyit şeklinde dualar, kimisinde de her üç dille yazılmış dualar görülmektedir. Mektup yazılan kişi padişah veya üst düzey yönetici ise, o makamda kalıcı olması, düşmanlara galibiyeti, adalet, şefkat ve ihsanının herkese şamil olması vs. Allah’tan istenir. Diğer makam sahipleri ve meslek erbabı için de, mevki ve itibarlarıyla mütenasip ifadelerle dua edilir. Mektuplar bayram veya taziye gibi özel gün ve konulara ilişkin olduğunda, dualar da buna uygun üslup ve muhteva ile yazılmıştır. Bazı münşeat kitaplarında, çeşitli meslek erbabına nasıl dua cümleleri yazılacağına dair her üç dille çeşitli örnekler verilmiştir. Meselâ Topkapı Ktp. Hazine 716’da kayıtlı eserde çok sayıda Arapça dua metinleri bulunmaktadır.

Örnekler:

Lâmiî Çelebi’nin Yavuz Sultan Selim’e arz mektubunda yazdığı dua şöyledir: “rassasa’llâhü kavâyime saltanatihî ve de’âyime şevketihî bi’l-izzî ve’t-temkîn ilâ-yevmi’d-dîn” (Lâmiî: 20b). (Allah onun saltanatının temellerini ve şevketinin direklerini şan ve şeref ile kıyamete kadar sağlam kılsın.)

Veziriazam İbrahim Paşa’ya gönderdiği ubudiyetnamede de bazı benzetmelerle devletin gücünün devam ve bekasına dua etmiştir: “...Âsaf-ı cem-sadâret ve cümletü’l-mülk-i şeref-vezâret hazretlerinin lâ-zâlet hıyâmü devletihî müşeyyedeten bi-evtâdi’l-hulûdi ve imâdi’d-devâm ve mâ-berihat sürâdikâtü şevketihî meşdüdeten bi-itnâbi’l-bekâ’i ve ashâbi’l-kıyâm” (Lâmiî:92a).

Kazasker Muhyiddin Efendi’ye gönderdiği bağlılık mektubuna “Selâmu’llâhi Te’âlâ ve rahmetühû ve berakâtühû alâ-cenâbiküm”(Lâmiî: 59b) şeklinde başlayan uzun bir Arapça dua ibaresi yazmış, sonra meramını anlatmıştır.

Lâmiî Bursa’da Emir Ahmed Buharî’ye gönderdiği ubudiyetnamede Arapça Farsça çok manzume yazmış, Arapça bir beytinde de kendine dua ederek, eğlence ile meşgul olmaktan kurtulmayı ve eşyanın hakikatini olduğu gibi görebilmeyi Allah’tan istemiştir(Lâmiî:10a):

ilâhî ilâhî hallisnâ mine’l-iştigâli bi’l-melâhî

Ve erinâ hakâyika’l-eşyâ’i kemâhî

Kıssahan İvaz adlı kişiye ise, iyiliklerinin ecrini Cenab-ı Hakk’ın en güzel karşılıkla artırmasını, işlerini riyasız kılmasını dilemiştir: “Cenâb-ı hullet-me’âb Mevlânâ İvaz-ı kâm-yâb zâ’afa’llâhü ecre hasenâtihî bi-ahseni’l-ivaz ve ce’ale umûra ûlâhü ve uhrâhü bilâ-mu’âmeleti’r-riyâ ve’l-garaz...”(Lâmiî: 28b).

Veziriazam İbrahim Paşa’ya da mektubunun başlığında, Allah onun işlerini kolaylaştırsın anlamında bir ibare kullanmıştır: “...şehir-i yâr-ı felek-iktidâr İbrahim Paşa yessera’llâhü mâ-yeşâ’ hazretlerine yazılan ubûdiyyet-nâme”(Lâmiî: 74b).

Yine üst seviyede bir kişiye yazdığı mektupta, Kanunî’nin bahsi geçtiğinde ona ve yardımcılara “Allah onu yüceltsin, işlerini hayırlı eylesin, yardımcılarını da güçlü kılsın” anlamında dua etmiştir: “Cenâb-ı mekremet-

me'âb mahmidet-âyâb a'la'llâhü te'âlâ kadrahû ve yessera bi'l-hayri emrahû.....hazret-i hudâvendigâr ve sâhib-kırân-ı rûzgâr e'azza'llâhü ensârahû tarafından..."(Lâmî: 77b).

Gelibolulu Mustafa Âlî'nin Azerbaycan Beylerbeyi Tokmak Han'a gönderdiği namede Kanunî'nin adı geçince yazdığı Arapça duada (Allah onu cennetin en güzel köşklarine koysun ve orada ebedî kılsın) demiştir: "Sâhib-kırân-ı firdevs-mekân ve hudâvendigâr-ı arş-âşiyân merhûm u mağfûrun leh Sultân Süleymân Han eskenehü'llâhü te'âlâ ve halledehû bi-a'lâ kusûra'l-cinân" (Mustafa Âlî:249b). III. Murad'a yazdığı arz mektubunda kullandığı dua ibaresi, padişahın zamanın sonuna kadar Allah'ın desteğine nail olması isteğidir: "...pâdişâhumuz Sultân Murâd Han eyyedehü'llâhü ilâ-gâyeti'd-devrân hazretleri..." (Mustafa Âlî: 202b).

Yine bir vezire yazdığı dua, devletin güneşinin sönmemesi, izzet yıldızının yüksek ufuklarda parlamaya devam etmesi isteğini içermektedir: "Hazret-i sultânüm lâ-zâlet şümûsü devletihî tâlî'aten min-meşârikî'l-iclâl ve mâ-berihat kevkebü izzetihî lâmi'aten an-me'âricî'l-ikbâl" (Mustafa Âlî: 220a). Âlî, Hoca Efendi lakabıyla kayıtlı yetkiliye yazdığı şikâyetnâmede, umduğu makama gelmek için tavassutunu rica etmeden önce (Ya Rabbi, onun indinde insanların arzu ve isteklerine kavuşmalarını günler geceler devam ettikçe hasil eyle) diye dua etmiştir: "Rabbi hassıl mehâme'l-enâmi fihâ ve kemmil sehâme'l-merâmi minhâ mâ-dâmeti'l-eyyâmü dâ'ireten ve leyâlfihâ"(Mustafa Âlî:218a).

Mustafa Âlî, kendi inşasıyla Padişah adına Levendoğlu'na yazdığı eyalet beratında gayrı müslim birinin adı geçince, diğer dua ibarelerinden farklı olarak (Mesih milletinin seçkin emîri, İsevî dininin büyüklerinin iftihar olan Aleksandır, Allah en hayırlı din ile onun rüşdünü güçlendirsün) diyerek, dua üslubuyla onun Müslüman olmasını dilemiştir: "Ümerâ-i millet-i mesîhiyyenün muhtârî ve uzamâ-i ümem-i İseviyyenün mâ-bihî'l-iftihârî.....Levendoğlu Aleksandır Han.....yessera'llâhü rüşdehû bi-hayri'l-edyân"(Mustafa Âlî: 245a-b).

Onun Muhyî Efendi'ye yazdığı mektupta ise Mevlâna'nın adı geçince (Allah nurlarla sırrını mukaddes kılsın)şeklinde kısa bir dua yer alır: "Sultân-ı uşşâk-ı pür-şevk burhân-ı âfâk-ı hidâyet a'nî bih Mevlânâ Celâlüddîn kaddesa'llâhü esrârahû bi-envârî'l-yakîn"(Mustafa Âlî:160a).

Ebûbekir Kânî, Tokat Mevlevîhanesi şeyhine yazdığı ihtisasnâmede şeyh vasıtasıyla Allah'tan feyiz ve bereket istemektedir: "Sultânüm efâza'llâhü aleynâ min-füyûzâti'l-cezileti ve revânâ min-ayni'l-inâyeti'l-celiiyeti hazretlerinün..." (Kânî: 30b).

Kânî devrin sultanına şehzade doğumu için yazdığı tehniyetnamede "Şevketlü kerâmetlü kudretlü pâdişâh-ı rûy-ı zemîn halleda'llâhü hilâfetehû ilâ-yevmi'd-dîn efendimiz hazretlerinün sulb-i pâk-i şâhânelerinden...." (Kânî: 59a) cümlesiyle, sultanı hilâfet makamıyla birlikte duasına katmış ve tebriklerini bildirmiştir.

Kânî devlet merkezine gönderdiği bir başka mektubunda muhatabının af ve mağfiretini istedikten sonra kendine dua etmiş, Cenab-ı Hakk'ın kendisini hata, tehlike, zillet, korku gibi hâllerden ve yüzünü düşman bakışlarından korumasını istemiştir: "Allâhümme a'sımnâ mine'l-hatâ'i ve 'z-züleli vahfîznâ mine'l-hatâ'i ve'l-hatali ve hevvin vücûhenâ an-nevâzirî'l-a'dâ'i" (Kânî: 31b).

Osmanzade Taib, şeyhülislam hazretlerine yazdığı mektupta duayı metnin sonunda Arapça mısralarla dile getirmiş, gökte yıldızlar parladığı sürece şeref güneşinin hep ışık saçmasını istemiştir: “Lâ-zâle şemsü mecdike bi’l-‘izzi tâli’uhû mâ-dâmeti’l-kevâkib fi’l-cevvi lâmi’uhû” (Tâib: 6b).

Veysi’nin Turan Şahı Abdullah Han’a yazdığı mektupta, din ve devlet uğruna sarf ettiği gücünün daim olmasını Allah’tan istemiş; kıyamet saatine kadar Allah’ın kendisini insanlar için bir güvence ve sığınak olarak daim kılmasını şöyle yazmıştır: “Ebül-megâzî Abdullah Bahadır Han halleda’llâhü melâzen li’l-enâmi ilâ-kıyâmi’s-sâ’ati ve sâ’ati’l-kıyâm hazretlerinün...” (Veysî Münşeat 1286: 287).

Bazı mektuplarda son söz olarak Allah’ın selâmının bütün hidayet sahiplerinin üzerine olması talep edilir. Çelebizade Âsım’ın Boğdan Voyvodasına yazdığı birkaç mektupta bu üslupla yapılmış dualar vardır: “Bâkî ve’s-selâmü alâ-meni’t-tebe’a’l-hüdâ” (Âsım: 302, 303).

Râgıp Paşa, İran şahının nedimi Mirza Zeki’ye cevabî mektubunda, (Mahlukata saygı gösteren, hakkı işitip hidayete tabi olanlara selâm olsun) anlamında Arapça bir beyti yazının sonuna kaydetmiştir (Râgıb 1837: 83):

Ve’s-selâmü alâ men ihterame’l-verâ

Vesteme’a’l-hakka ve’t-tebe’a’l-hüdâ

Mektuplarda üçüncü şahıslar için kullanılan ve pek çok yazışmada görebileceğimiz dua anlamı taşıyan Arapça kısa cümleleri şöyle verebiliriz: “Dâme fazlühû, Zîde ikbâlühû, Azze şânühû, Dâme mecdühû, Tâle bekâ’ühû, Azzamallâhü şânehû, Kaddesallâhü sırrahû, Kuddise sirruhû, Aleyhi’r-rahmetü ve’l-gufrân.”

Nabî bir Ermeni vatandaşa yazdığı mektupta ise onun hidayetine dua etmiştir. Muhatabını biraz överek sanatkâr kişiliğine temas eden şair, Arapça kısa bir ibare ile o kişiye İslam’ın nasip olmasını Allah’tan istemiştir: “...salîb-gede-i fuzûlî zünnâr-perest...ser-âmed-i zergerân-ı san’at-güzâr engüşt-nümâ-yı turfe-nigâr dostumuz Mûsâ yessera’llâhü lehü’l-İslâme ve’l-îmân...” (Nabî: 66a).

Yine farklı bir dua olarak Lâmiî Çelebi’nin, yaşadığı Bursa şehrine Arapça ibare ile yaptığı duasını verebiliriz. İskender Çelebi’ye yazdığı mektupta “...mahrûse-i Burûsa sâneha’llâhü te’âlâ anî’l-be’sâda vâkı’ olan...” (Lâmiî: 89b) cümlesiyle, Bursa’yı Cenab-ı Hakk’ın kötülük ve zararlardan korumasını istemiştir.

Âlî’nin de Halep’te görevli iken merkeze gönderdiği mektupta Hama şehrini Allah’ın koruması için duası vardır: “...bu kulları mahrûse-i Hama hamâha’llâh savbına girüp...” (Mustafa Âlî: 253b).

Benzer bir duayı İbrahim Vehbî’nin mektubunda görüyoruz. O da İstanbul için, Allah’ın o şehri görülmeyen belâlardan korumasını istemiştir: “Ol belde-i tayyibe sâneha’llâhü an-‘avârızı’l-gâ’ibe” (Vehbî: 5b).

Farsça dualarda Arapça olanlar gibi bir cümle hâlinde, benzer temennileri içerirler. Farsça dualar genellikle mektup sonlarında, “bâd” kelimesi ile biten cümlelerle yazılmışlardır. Şair/yazarlar bazan Türkçe dua ettikten sonra, son bir temenni olarak Farsça dua ibaresi de yazarlar. Bu ibarelerde, mektup gönderilen şahsın hayrı ve

iyiliği için çok çeşitli cümleler kurulur, ona olan özlem belirtilir, Allah'tan duaların kabulü istenir. Her üç dille yazılmış duaların bulunduğu mektuplara da münşeatlarda rastlanmaktadır.

Mesihî Sultan Süleyman'ın şehzadesinin düğünü için yazdığı tehniyetnamede sevincini (saltanat güneşi saadet ufkundan doğup kıyamete kadar parlamaya devam etsin) diyerek belirtmiştir: "hemîşe âfitâb-ı saltanat ez-ufk-ı sa'âdet dirahşân bâd ilâ-yevmi't-tenâd" (Mesihî: 10a).

Lâmiî, şeyhi Ahmed Buhari'ye hitaben mektubunda (Rabbimden niyazım şu ki, bu yolda bize yardım edip kalbinizdeki lem'a ve cezbeden bu acize de erişirsin, dünyanın zulmetinden kurtarıp ruhanî bir safa ile dertli gönlümüzü mutlu etsin) dedikten sonra, lutuf bulutlarının kıyamete kadar bütün insanların üzerine olmasını istemiştir: "Bâkî izâfe-i sehâb-ı eltâf-ı mekremet-me'âbi.....ber-ecrâm-ı kâffe-i enâm ez-hâs u âm ilâ-yevmi'l-kıyâm müstedâm bâd bi'n-nûni ve's-sâd"(Lâmiî: 11a).

Onun Yegânzâde Sinan Çelebi'ye mektubu da Farsça kısa dua ile biter: "Bâkî devlet-i dü-cihânî ve sa'âdet-i câvidânî bâd bi'n-nûni ve's-sâd"(Lâmiî: 12a).

Rumeli Kedhudası Sinan Bey'e cevabî mektubunda dünya ve ahiret saadeti dilemiştir: "Bâkî sa'âdet-i dü cihânî be-envâ'-ı murâdât u kâmrânî yevmen fe-yevmen der-terakkî bâd bi-rabbî'l-'ibâd ve bi-hurmeti'n-nebiyyi ve âlihi'l-emcâd"(Lâmiî:50b).

Devrin padişahı Kanunî'ye, bir eseri emrinin gereği olarak Türkçeye tercüme ettiğini bildirdiği arz mektubunda yaptığı Farsça duada, hünkârın adının hep başta kalmasını dilemiştir: "Hemvâre nâm-ı şerîf-i kîti-sitânî ve zikr-i cemîl-i sâhib-kırânî unvân-ı beyân-ı tevârîh-i selâtin-i cihân ve ser-defter-i menâkıb-ı esâtîn-i devrân bâd ilâ-yevmi't-tenâd" (Lâmiî: 53b).

Fatih Sultan Mehmed (Avnî) Kastamonu hâkimi olan oğlu Cem'e sevgi ifadeleriyle gönderdiği ve Uzun Hasan ile olan harbi anlattığı hüküm suretinde, bazı bilgiler verip ömrünün uzunluğu ve en kısa zamanda buluşma isteğini belirten Arapça dua cümlesi yazmıştır: "Ferzend-i ercümend erşed-i es'ad nûr-ı hadîka-i saltanat...nihâl-i bâğ-ı civânî ve semere-i şecere-i sultânî oğlum Cem tâle bekâhü ve razeknâ âcilen likâhü...tevkî'-i refî'-i cihânbanî vâsıl olıcak..."(Münşeâtü'l-mufassala: 110b).

Kanunî Sultan Süleyman'ın, babası Selim Han'ın vefatını Tatar Hanına bildirdiği namede Allah'tan, onun kabrini temiz kılması ve cennetin sularıyla sulamasını istemiştir: "Babam Sultân Selîm Şâh Han tâbe'llâhü serâhü ve sekâhü min-cinânî'r-rıdvân devlet-i dünyâ-yı fânîden i'râz idüp..." (Mekâtib-i Hulefâ: 532a).

Osmanzade Taib'in Mekke şerifine gönderdiği mektubunda saadet, şeref ve itibarının devamlı olması istenmiştir: "Bâkî hemîşe eyyâm-ı sa'âdet ü ikbâl ve hengâm-ı şerâfet ü iclâl müstedâm bâd" (Taib: 4b).

Bazan Farsça dualar yazılırken, Arapça ibarelerle cümle zenginleştirilir. Böyle Farsça-Arapça içiçe cümleler mektuplarda çoktur. Meselâ Lâmiî bir mektubunun sonunda dünya ve ahiret saadetini isterken böyle yazmıştır: "Bâkî sa'âdet-i dünyâ ve âhiret bâ-kemâl-i huzûr u cem'iyet fi-küllî hînin ve ânin...der-terakkî bâd bi'n-nebiyyi ve âlihi'l-emcâd"(Lâmiî: 41b).

Bazan mektup başlangıcında Farsça beyit ile de dualı ifadelere rastlanır. Nergisî bir müderrise yazdığı mektubuna şöyle başlamıştır (Nergisî: 21a):

Bekâ-yı ömr-i tû bâd ey güzîde yâr-ı kadîm

Ki mâ zi-şevk-ı tû kerdim cân be-Hakk teslîm

Vedâ'-ı rûz-ı cüdâyî zihî kıyâmet-i vakt

Firâk-ı yâr-ı kirâmî zihî azâb-ı elîm

(Ey benim kadim dostum, senin ömrün bakî olsun. Bunun için ben şevk ile canımı Hakk'a teslim ettim. Senden ayrı olmak benim için kıyamet vaktidir. Kerim bir dosttan ayrılık ne elîm bir azaptır.) Abdülkerîm münşeâtında Ganîzâde Nadîrî'ye gönderildiği kayıtlı bir mektubun son dua cümlesi de Farsça beyittir (Abdülkerîm: 39b):

Nahl-i tû ez-bâd-ı hazan ham mebâd

Sâye-i tû ez-ser-i mâ güm mebâd

(Senin fidan boyun sonbahar rüzgarından eğilmesin. Gölgen başımızdan eksik olmasın.)

Çok değişik konumdaki kişiler arasında yapılan mektuplaşmalarda görülen Farsça dua kalıpları hemen hemen birbirine benzemekte olup tespit ettiğimiz bu cümleleri isim belirtmeksizin şöyle sıralayabiliriz:

Hemîşe ömr ü devlet dâ'im ü kâ'im bâd

Bâkî hemîşe izz ü sa'âdet ziyâd bâd

Bâkî hemîşe âfiyet ü zindegânî karîn bâd

Eyyâm-ı firâk muhtasar bâd

Der-terakkî vü te'âlî bâd bi-hurmeti'l-aktâb ve'l-evtâd

Bâkî devlet-i dü cihânî ve sa'âdet-i câvidânî bâd bi'n-nûni ve's-sâd

Bâkî der-mesned-i mecd ü ikbâl bâd

Bâ-sıhhat ü selâmet müyesser bâd innehû ra'ûfün bi'l-ibâd

Bâkî sa'âdet-i dâ'im ve selâmet-i kâ'im bâd bi'n-nûni ve's-sâd

Yâ Rab du'â-i haste-dilân müstecâb bâd

Bâkî hemvâre müncelî bâd

Bâkî eyyâm-ı sa'âdet müterakkî bâd

Bâkî hemvâre şecere-i fıtrat pür-semere-i selâmet bâd

2. Türkçe Dualar

Türkçe yapılan dualar değişik cümlelerle bizzat dua kelimesi kullanılarak yazıldığı gibi, kısaltılarak “üzerime gerekli olan duadan sonra” anlamına gelen daha genel bir cümle ile de ifade edilebilmektedir. Burada yazar muhatabına âdeta “Seni duada unutmuyorum” mesajı verir. Mektup girişlerinde rastlayabildiğimiz bu tür kısaltılmış dua ibaresini yazan gönderici, metnin diğer kısımlarında da açık dua kelimelerini yazabilir. Gelibolulu Âlî'nin bir mektubunun üstündeki kayıta, duaların sevenlerin samimiyeti gibi sınırsız, senaların da muhlislerin arzuları gibi sonsuz olduğu tespiti yapılmıştır: “Du'âhâ-yı bisyâr ki hulûs-ı muhibbân gibi bî-gâye ve senâhâ-yı bî-şumâr ki ârzû-yı muhlisân gibi mâlâ-nihâyedür” (Mustafa Âlî: 188a).

Bu tür dua tercihine, Lâmiî'nin “hâl ve ikbâl” sahibi bir dostuna mektup girişinde yazdığı cümle de güzel bir örnektir. Burada şair, “Size riyadan uzak, en samimi dualarımı hediye ediyorum” demektedir:

“Şol du'âlar ki emsilesi hurûf-ı sîdk u safâyile meşhûn kılınup fâ vü ayn u lâmi illet-i süm'a vü riyâdan sahîh u sâlimdür ve ol senâlar ki beniyyesi sıyâğ-ı mihr üvefâdan müştak olup i'lâl ü idğâmı hulûs-ı taviyyet üzre sâbit ü kâyimdür iblâğ u ihdâ olundukdan sonra...”(Lâmiî: 38b).

2.1. Allah Adıyla Yazılan Dualar

Duaların ağırlıklı kısmını oluşturan Türkçe dualarda yazarlar, Cenab-ı Hakk'ın adını dua cümlesinde kısaca veya tamlamalı uzun ifadelerle ve genellikle muhataba yönelik olarak O'ndan isteyeceğini isterler. Mektubun başında, ortasında veya sonunda kısa-uzun cümlelerle yazılan dualar, yazara ve konuya göre değişse de çoğunlukla süslü ve sanatlı cümlelerle yazılmıştır. Burada kalıplaşmış bazı ifade şekillerine rastlanmaktadır. Mevki sahibi muhataplarına kendilerini “dâ'î-i bî-riyâ, dâ'î-i muhlis, abd-i âciz, ahkarul-ibâd, ez'afül-ibâd” gibi tevazulu ifadelerle takdim eden yazarlar, onlara yönelttikleri taleplerini çeşitli dualar eşliğinde sunarlar. Bazen “Allah'tan isteğim şudur ki” anlamında bir ifade ile duaya başlanır. Bazen de “Allah.....etsin” şeklinde bir dua fiiliyle cümlelerini tamamlarlar. Dua cümlesinin mektup içeriğiyle uyumlu olmasına da dikkat edilir. İki taraf arasındaki yakınlık ve alâkaya bağlı olarak duaların çok farklı konularda yazıldığı görülmüştür.

Mesihî, bir dostuna çocuğu doğduğunda gönderdiği tebriknamede uğur ve bereket dileğini, çocuğun elemlerden korunması duasını şöyle belirtmiştir: “Hak Te'âlâ kudûm-ı şerîfin mübârek ü meymûn kılup ve her zamânda vücûd-ı latîfin âlâmdan masûn tuta âmîn yâ Rabbe'l-âlemîn” (Mesihî: 9a). Çocuğu vefat eden bir dostuna yazdığı taziyetnamede de sabır ve uzun ömür dilemiştir: “Ol merhûm zîr-i türâbda galtân yatdukça ol Rabbü'l-vehhâb sizlere sabr-ı cemîl ile ömr-i bî-hesâb rûzî kıla âmîn yâ Rabbe'l-âlemîn”(Mesihî: 11b).

Mustafa Âlî erkân-ı devletten birine gönderdiği tebriknamesinde Allah'ın ona daima yardımcı olmasını, her fikir ve amelinin ilâhî iradeye uygun olmasını dilemiştir:

“Hemân Hak celle ve ta’âlâ sultânuma mu’în ü zahîr u me’mûr oldukları hîdemât-ı mebrûre edâsında sened ü dest-gîr olup her tedbîr-i dil-pezîrleri takdîr-i Kadîre muvâfık ve her re’y-i münîrleri meşîyyet-i Hâlık-ı nasîr u basîre mutâbık ola”(Mustafa Âlî:273a).

Âlî, harem-i şehriyarîde görev yapan Zeyrek Ağa’ya gönderdiği mektupta, mağduriyet yaşadktan sonra sıkıntısının giderilmesi üzerine çok sevindiğini belirtip, bunu sağlayan padişah için kaleme aldığı gazeli de eklemiştir.

Cihân turdukça tur Nûh ömri sür kim cân-ı âlemsin

Fenâ tûfânı düşmez sana sen bir şâh-ı ekremsin

beyti ile başlayan gazelden sonra, samimi cümlelerle sultan için şu duaları yazmıştır:

“İlâhî o pâdişâh-ı büzürgvâr hemîşe sadr-ı saltanatda var olsun ve ömr-i azîzleri hazret-i Hızır Nebî gibi haşre dek ber-karâr olsun ilâhî sarây-ı âmirelerine cidden mâtem zulmeti girmesün ilâhî vücûd-ı mes’ûdi şehriyarîni ömren ayn-ı adû görmesün ilâhî zât-ı şerîfini serîr-i saltanatdan dûr itme ilâhî halk-ı âlemi anların hayâtı sa’âdetinden mehcûr itme âmîn bi-hurmeti Muhammedî’l-emîn ve Cibrîl-i emîn” (Mustafa Âlî: 241a).

Kânî’nin gurbetten babasına yazdığı samimi ifadelerle dolu mektubundaki dua şöyledir: “...Mübârek kadem-i vâlâ ve yed-i beyzâları takbîl olunur hemîşe sâye-i avn-i Bârî ve savn-ı Kirdigârîde masûn u mahfûz olalar”(Kânî: 3b). Sadrazama yazdığı mektupta onun ikbaline ve Allah’ın kendisini dünyanın belâ ve karışıklığından korumasına dua etmiştir:

“Devletlü inâyetlü re’fetlü merhametlü veliyyü’n-nî’am kesîru’l-lutfi ve’l-kerem efendim sultânüm hazretleri devlet ü ikbâl ile sağ olsun Hak sübhânehû hazretleri mübârek ü mes’ûd vücûd-ı re’fet-nümûdların âsîb-i dehr-i dûndan ve âşûb-ı sipîhr-i bukalemûndan masûn ve zamîr-i ilhâm-pezîrlerinde mu’ammer ü câygîr ola” (Kânî: 15b).

Onun Kırım Hanı’na yazdığı mektupta hem sade hem süslü cümleler vardır. Burada Han’ın ikbaline, toprağının göz ağrısı çekenlere sürme (dertlere çare) olmasını ve keskin kılıcıyla din düşmanlarına karşı zafer kazanmasını dilediği gibi, şahsını da düşünerek, Han’ın gölgesinin daima kendisi üzerine düşmesini istemiştir:

“Han-ı şehinşeh-unvân hazretleri devlet ü ikbâl ile sağ olsun Hak sübhânehû ve te’âlâ hazretleri berk-ı müşrik-sûz-ı tîg-ı ilhanîlerin hânümân-endâz-ı a’dâ-yı dîn ve lem’a-i şihâb-ı şitâb-ı tîr-i ciger-şikâfların râh-nümâ-yı çâpûk-sûzân-ı muvahhidînsâye-i ağılâm-ı nusret-fercâm-ı zafer-î’lâmların bu abd-i kemîneleri üzerinde memdûd u ebed-makrûn eyleye” (Kânî: 42b).

Kânî'nin biraderine yazdığı mektuptaki duası, afiyet ve selâmetinin devamlı ve Allah'ın tevfikinin kendisiyle olması isteğini içermektedir: "kâlâ-yı girân-bahâ-yı zât-ı latîfleri râyicü'l-vakt-i bender-i âfiyet ve mahfûz-ı sandûka-i sıhhat ü selâmet olup...devâm u bekâları tamga-zede-i dest-i tevfik-ı Hudâ ola âmîn" (Kânî: 54a).

Yine onun "Ağa-yı celîlüş-şân" diye hitap ettiği birine yazdığı kaimede, muhatabının hastalıktan korunması duasının Allah'a arz olunduğunu belirttiği cümlesi de farklı bir ifade şeklidir: "Hazretleri hemvâre...ta'aruz-ı teb-lerze-i âlâm ü eskâmdan masûnü'l-vücûd olmaları da'avâtı nüvişte-i icâbet-nâme-i Rabb-i vedûd kılındığı hitâmında..." (Kânî: 25b).

Lâmi'î'nin Şeyh Ahmed Buhârî'ye gönderdiği tazarrunamenin her yerinde bol dua vardır. Burada şeyhi ile birlikte kendisi için de talepte bulunmuş ve salık olduğu yolda Allah'ın yardımını, kalbinin nurlanmasını, şeyhinin cezbeli güzel hallerinden kendisine de yansımaları ve cismanî kesretten kurtulup ruhanî vahdete erişmeyi Allah'tan temenni etmiştir:

"Cenâb-ı İzzetden nihâyet-i mütevakka' u mes'ûl ve gâyet-i mutazarra' u me'mûl oldur ki bu tarîk-ı muzîkda tevfik u telfikini refik-ı şefik idüp leme'ât-ı cezûbâtunuzdan bir lem'a ve lemehât-ı satevât-ı hâlâtunuzdan bir lemha bu zerre-i ahkara ve kemîne-i kemtere irişüp bu zulmet-i kesret-i cismânîden ve küdürret-i mihnet-i heyûlânîden halâs idüp.....dil-i gamgînümüzi pür-nûr ve cân-ı hazînümüzi mesrûr eyleye"(Lâmiî: 10b).

Mahmud Çelebi'ye çocuğunun ölümü sebebiyle gönderdiği azânamede onu teselli etmiş ve şöyle dua etmiştir: "Ümîddür ki hazret-i Hak celle ve alâ ve fa'âl-i mutlak azze sultânühû ve azzame burhânühû bu musîbeti âhir-i mesâ'ib ve hâtîme-i nevâ'ib eyleyüp sizlere derecât-ı aliyeye sebep ve tekrîmât-ı celiyyeye bâ'is kıla bi-mennihî ve keremihî." (Lâmiî: 56b).

Lâmiî bir tarikat kardeşine yazdığı mektupta ise, "kalbi kırıklar"dan olmayı Allah'ın kendisine nasip etmesini istemiştir: "Rabbü'l-ibâddan mutazarra'dur ki ene inde'l-münkesireti kulûbühüm idâdından ma'dûd olavüz âmîn" (Lâmiî: 17a).

Şair Fuzulî, Koca Nişancı Paşa'ya yazdığı meşhur Şikâyetnâme'sinde bazı kişilerden epeyce yakındıktan sonra, beklediği yardımı Allah'ın nasip etmesi için dua etmiştir: "Hudâ-yı Rabbü'l-izzet hazretleri hazâne-i gaybdan ivaz müyesser ide ve kalem-i kazâdan tedârik kıla" (Tarlan 80: 15b).

Kafzâde Faizî'den Şeyhülislam Esad Efendi'ye gönderilen mektupta onun kederlerden beri olması, dünya nizamının onun doğru yazan kalemine bağlı olması Allah'tan istenmiştir: "...Cenâb-ı Hudâ ol penâh-ı ehl-i recâ hazretlerin mükeddirât-ı âlemden masûn idüp hemvâre nizâm-ı hâl-i cihâniyân ser-i kilik-i râst-nüvîslerine vâbeste vü merhûn ola" (Nergisî: 30a).

Faizî sadaret tebriği için yazdığı başka mektupta, muhatabının o makama gelmesi için dua ettiğini ve o makamdan hiç ayrılmaması isteğini Yüce Dergâha arz ettiğini yazmıştır: "Kendümüzi bileli dergâh-ı Bârîden bu demlere irilmek du'âsı takdîm-i murâdât-ı hâtîr olunup hemvâre ol murâd-âver-i hakîkîden tazarru'umuz

sultânımı bu makâm-ı âlîde müşâhede iken bi-fazlihî Ta'âlâ hılâf-ı mâ-fi'z-zamîr zuhûrî ile dil-gîrliğe ihtimâl virilmez”(Nergisî: 32b).

Nabî çok samimi olduğu Ramî Efendi'ye teşekkür mektubunda ömrünün uzunluğuna ve devlet görevinde devamlılığına dua etmiştir: “Allâh Te'âlâ ber-vech-i dil-hâh mesned-i devletde müstakar idüp ömrünü mezîd eyleye”(Nabî: 51b).

Yine Nabî, Şam defterdarlığına tayin edildiğinde, Reisülküttâb olan Ramî'ye gönderdiği duanamesinde epeyce dua etmiş; kendisini, onu utandıracak davranışlardan koruması ve övgüye lâyık hareketlere muvaffak kılması için Allah'tan temennide bulduktan sonra “Allâh muvaffak eyleye” (Nabî: 52b) diyerek duasını bitirmiştir.

Yaşlılığında yardım ve iyilik beklentisini dile getirdiği bir başka mektubunda da, muhatabı olan yetkiliye, ileri yaşında görebileceği muhtemel sıkıntıdan korunması yönünde dua etmiştir: “Cenâb-ı Hak sizleri dahi hengâm-ı pîr-i nâ-tüvânîde ıztırâr u iftikârdan rehâ eyleye âmîn” (Nabî: 15b).

Nabî döneminin sadrazamına yazdığı mektuptaki duasında, sadaret ve ikbalinin daim olmasını, merhametinin herkese şamil olmasını ve adalet tohumunun devlet mezarında büyümesini Allah'tan istemiştir: “Hazret-i hudâyı cihân-âferîn vücûd-ı pür-cûd-ı himmet-âlûdların sadr-ı bülend-i ikbâlde müstedâm idüp...zill-i re'fet ü devletlerin mefârik-ı enâm üzre memdûd idüp...tohm-ı ma'delet ü mekremetlerin mezra'a-i devletde nâbit eyleye âmîn” (Nabî: 49b).

Yine onun Bostanzade Çelebi'ye duası, kalbinin sürurlu ve soyunun ma'mur olması temennisini içerir: “Cenâb-ı Hak hânedânunuzu hemvâre ma'mûr ve hâtır-ı enverünüzipeyveste-i sürûr eyleye âmîn” (Nabî: 60a).

Çelebizade Âsım veziriazam Ali Paşa'ya tesvîd ettiği mektupta Bağdat civarının nizamı ile ilgili bilgi verip sonunda, onun eliyle nice fetihlerin olmasını ve beldelerin nizamının sağlanmasını Allah'tan şöyle istemiştir: “Feyyâz-ı mutlak dâimâ bu gûne şehnâme-i fütûhât olmağla şâyân-ıme'ser-i celîle ile mübeşşer ve... nizâm-ı eczâ-yı kühen-i mecmû'a-i cihânî.....müyesser eyleye” (Âsım: 34).

Yine Âsım'ın Seyyid Vehbî'ye gönderdiği namede son sözü, kavuşma arzusu taşıyan şu duadır: “Hemân Cenâb-ı Hak her kârumuzda hayr u sedâda mazhar ve safâ-yı hâtır ile şeref-i ahyânda mülâkâtlar müyesser eyleye”(Âsım: 198). Bir vezire yazdığı mektupta ise Cenab-ı Hakk'ın sıfatlarını anarak devletinin bekası, sevenlerine de inayetinin devamı için dua etmiş, son cümlede ise Farsça ile daimi bir ikbal dilemiştir:

“Cenâb-ı âferînde-i sahrâ-yı hestî ve nizâm-bahşende-i merâtib-i bülend ü pestî celle şânühû hazretleri.....itnâb-ı hiyâm-ı câh u devletlerin evtâd-ı hulûda meşdûd eyleyüp zill-i zalîl-i sâyebân-ı inâyetlerin mede'l-eyyâm mefârik-ı bendegân üzre ber-devâm eyleye âmîn Bâkî der-mesned-i mecd ü ikbâl bâd”(Âsım: 140).

Osmanzade Taib'in şeyhülislama yazdığı dua hem ona yönelik hem de dünyanın (dehr-i bukalemun) asayişine ilişkindir: “Hudâyı bî-çun vücûd-ı mes'ûd-ı şeref-nümûnların ekdâr-ı kevnîyyeden masûn idüp hemîşe nizâm-ı

ahvâl-i rub'-ı meskûn ve âsâyîş-i kuttân-ı dehr-i bukalemûn ser-i kilik-i hak-nüvîslerine vâbeste vü merhûn ola” (Taib: 7b).

Koca Ragıp Paşa padişaha özel günlerde gönderdiği telhislerin birinde biraz daha süslü ifadelerle dua etmiştir. Makamında daimî kalmasını dilemiş, vakitlerinin kiskanılacak kadar güzel geçmesini isteyerek Ramazan orucunu ve bayramını tebrik etmiştir:

“Cenâb-ı Rabb-ı mecîd celle şânühû...nice şühûr u a'vâm serîr-i übbehet-mesîr-i tâcdârîlerinde müstedâm ve husûl-i emânî-i dü-cihânîleriyle be-kâm idüp...ânât ü sâ'ât-ı müstelzimül-müberrâtların reşk-i sürûr-ı behcet-i kadr ü îd ve be-tahsîs işbu mâh-ı ramazân-ı gufrân-penâh ve hilâl-i îd-imeymenet-nüvîdün kufûl ü kudûmın sa'îd-ender-sa'îd eyleye âmîn” (Râgıb: 26a).

Yine bir telhisinde padişaha gayet edebî ifadelerle huzur ve sıhhat dilemiştir:

“Cenâb-ı te'sîr-fermâ-yı havâss-ı eşyâ tekaddese anî'n-nekâyısı zâtühû ve ta'âlâ rûh-ı cismân-ı âlemiyân ve mâdde-i hayât-ı cihâniyân olan vücûd-ı mekârim-nişân-ı hüsrevâne ve zât-ı merâhim-unvân-ı mülûkânelerin ilâ-âhiri'l-edvâr ârâyîşde serîr-i âfiyet ve revnak-efzâ-yı çâr-bâliş-i ten-dürüstî vü sıhhat idüp...” (Râgıb 598: 23a).

İbrahim Vehbî'nin Ramazan hilâlini konu edindiği bir mektubundaki duası hem sade hem de mevzu ile ilgilidir: “Sultânüm Hak her giceni kadr ide her rûzunu bayrâm” (İbrahim Vehbî: 21).

2.2. Allah Adı Yazılmadan Yapılan Dualar

Buradaki dualar, lafza-i celâlin yazılmadığı, dua olduğu düşünülen, iyilik, hayr ve güzel niyetli ifadelerdir. Yazarlar bu tip ifadelerinde, muhatapta olmasını düşündükleri iyiliklerin tahakkukunu, adını anmasalar da yine Allah'tan istemiş olurlar. Cümlelerinin sonunda da “Olalar, olsun” şeklinde Türkçe bir fiil kullanırlar. Kimi mektup yazarları metinde dua ibaresini yazmadan “Her zaman dua ediyorum, duadan hiç geri durmuyorum” anlamında bir cümle yazmayı tercih ederler. Bazı mektuplarda dualar Türkçe ve Farsça ibarelerle peş peşe yapılabilmektedir.

Mesihî'nin vezaret tehniyeti için (muhtemelen) padişaha yazdığı mektupta her iki dille devletin bekasına, padişah sayesinde fazıl ve kâmil kişilerin iyi halinin devamına dua vardır: “Sultânümün devlet-i ebed-peyvendi sebât u bekâ bulup erbâb-ı fazl u kemâl ve ashâb-ı izz ü celâl sâye-i izzet-pâyesinde müreffehül-hâl olalar bâkî hemîşe eyyâm-ı şehriyârî lâmi' ve râyât-ı cihândârî merfû' bâd”(Mesihî: 10b).

Lâmiî'nin Kedhuda Sinan Çelebi'ye yazdığı muhabbetnamenin son duasında, onun, göklerin Rabbi ve Muhammed hürmetine daima fakirlerin sığınağı olarak kalmasını istemiştir: “Hemvâre ol cenâb-ı gerdûn-me'âb

melâz-ı gurabâ ve melce-i fukarâ olmakdan hâlî olmayabi-rabbi's-semâvâti'l-ulâ ve bi-hurmeti Muhammedeni'l-Mustafâ" (Lâmiî: 49a).

Aynı kişiye yazdığı başka bir mektupta da, kapı eşiğinin kimya gibi kıymetli olmasını, daima dostlarının gülmesini, düşmanlarının ağlamasını dilemiştir: "Hemvâre hâk-i pây-i kimyâ-sâyenüz sikke-i kadrile meskûk olup döstlarunuz zer gibi handân u surh-rû düşmenlerünüz zerd ü zâr u bî-neyyir olmakdan dûr olmayalar"(Lâmiî: 12a).

Yine Rumeli Kazaskeri Muhyiddin Efendi'ye yazdığı duanamesinde ehl-i sünnete tabi olarak güzel ameller işleyerek o makamda kalması, dünya ve ahirette mesut olması temenni edilmiştir: "...ol zât-ı felekiyyü's-sıfât ve melekiyyü's-simât azîmet-i a'mâl-i hasene ve ittibâ'-ı icmâ'-ı ehl-i sünne üzre mesned-i izzetde vümüttekâ-yı rif'atdedâ'im ü kâ'im olup sa'âdet-i dîn ü dünyâ terakkîde vü te'allîde ola bi-hurmet-i seyyidi'l-verâ"(Lâmiî: 62a).

Kazasker Kadri Efendi'ye gönderdiği ubudiyetnamede son söz olarak feyizli kalbinin her zaman lütuf ve ihsanlara nail olmasını dilemiştir: "Bâkî ummân-ı dil-i irfân-feyezânunuz her zamânda menba'-ı lutf u ihsân olmakdan hâlî olmaya innehû semî'u'd-du'â" (Lâmiî: 95a).

Kafzade Faizî'nin Azmîzade Haletî'ye mektubunda, muhatabın vücudunun ilahî feyizle dolması, dergâhına mensup olanların da daima mutlu olmaları isteği dile getirilmiştir: "Bâkî hemvâre mısır-ı vücûd-ı pür-sûdları tугyân-ı neyl-i füyûzât-ı ilâhî ile pür-ni'am...müntesibân-ı dergeh-i İrem-tev'emleri hemîşe muğtenem ü kâmrân u hûş-dem olalar"(Nergisî: 27b).

Nergisî, Kazasker Kemal Efendi'ye hâlini arz edip kadılık istediği bir mektupta, nefeslerini kıyamete kadar hep muhatabına dua ile geçirmekten başka bir emeli olmadığını melekleri de şahit tutarak belirtmiştir: "Nukûd-ı enfâsi ile'l-yevmi'l-mev'ûd du'â-yı devletlerine vakf itmekden gayrı tedbîrden me'yûs olmagla bu nehc-i ma'hûd üzre sebât-kademe ta'ahhüdi sükkân-ı mele-i a'lâ şühûdü'l-hâl olmak üzre mahkeme-i münâcât-ı kâdiyü'l-hâcâtda müsecceldür" (Nergisî: 50b).

Onun Nev'îzade Atayî'ye duası, Allah'ın ikram ve lutuflarına mazhariyetten asla beri olmama temennisi şeklindedir: "Bâkî hemvâre ol vücûd-ı cemîlü's-secâyâ mazhar-iatâyâ-yı bî-nihâye-i gâfiru'l-hatâyâ olmadan hâlî olmayalar" (Nergisî: 80b).

Abdülkerim Çelebi, Şeyhülislam Yahya'ya tebrik için yazdığı mektupta onun tedbirli güzel idaresinin, perişan âlemin nizam sebebi olmasını ve düşkünlerin yardımına koşmasını, daima kötülerin zulüm ve tecavüzünden emin olmasını temenni etmiştir: "Hemîşe hüsn-i tedbîr-i isâbet-pezîrleri sebab-i intizâm-ı ahvâl-i perîşân-ı âlem olmagla meded-resân-ı bî-kesân ve dest-gîr-i üftâdegân olmakdan hâlî olmayup...dâimâ dest-i bî-dâd-ı ashâb-ı tecâvüz ü sitemden emîn olalar" (Abdülkerim: 14b).

Veysî'nin bir dostuna duası, şeref ve itibarının ilâhî yardımla daim ve devlet binasının da er kişilerin himmetiyle sapsağlam olması niyazıdır: "Hemvâre hıyâm-ı izzetleri sûtûn-ı te'yîd-i ilâhî birle kıyâm ve binâ-yı devletleri esâs-ı himmet-i merdânile istihkâm üzre ola" (Veysî: 292).

Kânî gurbetten babasına yazdığı mektupta hürmet ve saygılarını ifade ettikten sonra, daima Allah'ın himayesinde kalmasını dilemiştir: "Hemîşe sâye-i avn-ı Bârî ve sâha-i savn-ı Kırdigârîde masûn u mahfûz olalar" (Kânî: 3b).

Yine bir dostunun yakında doğacak çocuğu için, annenin doğuma muvaffak olması duasını yazmıştır: "..hadîs-i nefîs-i tenâkehû tenâselû⁵ mîsdâkınca...etvâr-ı mahsûsa ile tevîde muvaffak olmaları da'avâtı merfû'-ı bârigâh-ı ehadiyyet kılındığı siyâkında..."(Kânî: 38b).

Nabî'nin Muhammed Emin Efendi'ye yazdığı bir mektubunda, duanın kabul edilmesine dair ümitler de dile getirilmiştir: "Hasan Ağa'ya manzûm u mensûr du'â vü selâmlar iderler ümîddür ki rûtbe-i kabûl bula...me'mûldür ki ma'rız-ı kabûle düşe"(Nâbî: 94b).

Çelebizade Âsım, Kütahya Valisine bir tavsiye mektubunda onun, kendisine sadık duacılarının daima koruyucusu olması temennisini belirtmiştir: "Bâkî hemvâre mültecâ-yı erbâb-ı niyâz ve hâtır-nevâz-ı du'â-gûyân-ı sadâkat-pervâz olalar"(Âsım: 110). Yine Âsım bir dostuna noktasız harflerle yazdığı tezkirede, duasını gayet kısa ve anlaşılır yazmıştır: "Müdâm mükerrerem ü mu'ammer olun...sadr-ı merâmde kâm-revâ olalar" (Âsım: 340).

3. Manzum Dualar

Mektup kaleme alan şairler/münşiler, metnin uygun yerinde dualı manzumeler de kaydetmişlerdir. Gerek muhataplarına, gerekse umum insanlara daha çok Türkçe, bazan da Arapça-Farsça beyitlerle dua etmişlerdir. Belki nesirle ifade edemedikleri hayırlı düşünceleri nazma dökmüşler, Allah'tan bağış, rahmet vs. istemişlerdir. Dua niteliğindeki kısa manzumeler mektup yazarına ait olabildiği gibi, daha önce başkaları tarafından yazılmış, kim bilir kaçınıcı kez kullanılan beyitler de olabilmektedir.

Gelibolulu Âlî, Sadrazam Mehmed Paşa'ya bir işi için yazdığı arzıhâlde, ona olan talep ifadeleri arasına manzum duayı da eklemiştir (Mustafa Âlî: 207a):

Yâ Rabbi her neyise murâdın müyesser it

Halk-ı cihânı emrine anun musahhar it

Düşmenlerini hâr u hakîr eyle ser-be-ser

Lutf u keremlezât-ı şerîfin mu'ammer it

Âlî'nin yazı içinde "cânım hem-serüm hem-meşrebüm birâderüm Hurrem Beg" dediği kişiye "derûn-ı dilden ve cân-ı gönülden du'âlar" ettikten sonra yazdığı beyit muhatabına neş'e ve keyif temenni eden dua muhtevalıdır (Mustafa Âlî: 189a):

⁵ Nikâhlanın, çoğalın.

Perî-rûlarla her dem hem-dem olsun

Gözi gönli açılsun hurrem olsun

Yine Âlî padişaha yazdığı manzum arzıhâlde birtakım isteklerde bulunmuş, sonunda da dua etmiştir (Mustafa Âlî: 258b):

Beni şâd eyle Hak seni ide şâd

Dâ'imâ ola milketün âbâd

Himmet-i çâr-yâr olup rehber

Leşkerün bula nice feth u zafer

Onun, bir dostuna yazdığı iştiyâknamede, ayrılık derdinin vuslata dönüşmesini temenni etmesi de dua mahiyetindedir (191a):

Umaruz yine müşerref olavuz

İllet-i fûrkate dermân bulavuz

Veysi, yazdığı bir hulûsnâmede mektubun satırlarının dua ile zinetlenmesini, dostluk gömleğinin de sena ile süslenmesini belirtip “misk saçan kalem ile anber kokulu, safa veren” dualar yazdığını söylemiştir (Veysî 1286: 295):

“...fezleke-i sutûr-ı hulûs-nâme tırâz-ı du'âyile müzeyyel ola ve pîrâmen-i perniyân-pûşân-ı vedâd ve ittihâd-ı şerîta-i senâyile ârâyış bula”

Veysî sevâd-ı dîde ile yaz du'âsını

Olsun tırâz-ı zeyl-i sühan anberîn-kenâr

Peyveste tâ ki vâsf-ı gül-i gül-sitân ola

Ârâyış-i rakam-zede-i kilik-i müşkbâr

Evsâf-ı dil-pezi'rüni erbâb-ı nazm ide

Dîbâce-i cerîde-i şî'r-i safâ-şî'âr

Veysî'nin vezir Mahmud Paşa'ya belâğatli mektubunda (Veysî 3330: 91a) mensur duanın yanında bir de beyit vardır:

Âfitâb-ı devletün hergiz zevâle irmesün

Mâh-ı tâbânsın Hudâ eksüklüğün göstermesün

Nergisî'nin sadrazam olan bir kazaskere yazdığı tebrik mektubunun sonu manzum dua ile bitmiştir (Nergisî: 59b):

Nitekim şân-ı Hudâ ola teceddüd üzre

Munkatî' olmaya tâ feyz-ı hudâvend-i ezel

Sadr-ı âlîde vücûdun ide Mevlâ bâkî

Ömrünü eyleye hem ömr-i felekden atvel

Yazarı kayıtlı olmayan ve Mescid-i Nebevî imamı Seyyid Muhammed Bedreddin'e minnet duygusuyla yazılmış bir mektup şu manzum dua ile başlar (Münşeât, Tarlan 77: 4b):

Re'fetlü inâyetlü atûfetlü efendim

İmdâda yetişdün yine himmetlü efendim

Allâh iki âlemde seni eyleye dil-şâd

Lutfun bizi şâd eyledi şefkatlü efendim

Aynı mektubun sonu da manzum duadır (5a):

Bâkî ne dimek olmaya ma'lûm-ı şerîfün

Hemvâre küşâd eyleye Hak tab'-ı latîfün

Nef'î'nin İmam Ali Efendi'ye mektubunun son cümlesi dua mahiyetinde bir mısradır (Nef'î: 33b):

Gönül hoşluklarun kılsun müyesser Hazret-i Mevlâ

Bosnalı İbrahim Vehbî'nin Kale Emîni Hacı Numan Bey'e yazdığı manzum arzihâlinin bazı beyitleri duadır (Vehbî: 54a):

Konulsa vaktidür burc-ı du'â bârû-yı ihlâsa

İde mi'mâr-ı âlem her umûrinyümnileâsân

O dârâlar güzînün feyz u ikbâli müdâm olsun

Umûr-ı devlet ü dîne heme pîrâye-i tertîl

Yine onun, İzvornik'te Mustafa Paşa'nın yaptırdığı tekkede türbedar olan Seyyid Mustafa Efendi'ye yazdığı duânamenin tarih beyti dua içeriklidir (Vehbî: 56b):

Demidür sıdk u hulûs ile du'â eyleyelüm

Vire bânîsine Allâh hayât-ı câvîd

Açdı dâğ-ı dil-i Vehbîde çiçekler târîh

Tekke-i Mustafa Pâşâ ola dâr-ı tevhîd

Vehbî, Sadr-ı Rûm Abdullah Efendi'ye gönderdiği arzihâlin sonunda, Allah'tan isteklerinin kabulünü dileyerek son beyti Arapça olmak üzere muhatabı için şöyle dua etmiştir (Vehbî: 60a):

*Yâ İlâhî bi-âb-ı rûy-ı resûl
Eyle Vehbî du'âsını makbûl
Sadr-ı asra ola Hudâ-yı mu'în
Diye saff-ı melâ'ike âmîn
Ebbeda'llâhü sadrahû ebedâ
Mâ-gade's-şemsü ve'l-hilâlü bedâ*

Mustafa Âlî'nin Hızâne-i Âmire defterdarına gönderdiği mektupta duâ beyti şöyledir (Âlî: 198a):

*Yâ İlâhî be-hakk-ı levh u kalem
Kıl du'âmuz karîn-i lütf u kerem*

Lâmiî'nin Sinan Çelebi'ye cevapnamesinde Allah'a duada hem mensur hem de Türkçe ve Farsça ibare kullanmıştır (Lâmiî: 65a-65b):

"Kemâl derecede mevki'inde vâkı' olup bî-ihyâr dest-i niyâz u du'â Cenâb-ı hudâya götürülüp dinildi. Nazm:

*İlâhî bu kerîm çarh-ı kaderün
Ola dün gün gulâmı mâh u hurşîd*

.....

Ol mülhim-i savâbdan mütevakkâ'dur ki...bu ihsân-ı bî-imtinânun ivazı dâr-ı dünyâda ilâ-âhiri'd-devrân ol atebe-i aliyyede devlet ü sa'âdet serheng ü derbân ola ve dâr-ı ukbâda...ol hidmet-i şerîfe hidmetkâr hezâr vildân u gılmân ola beyt

Ebed pâyende kıl bu lutf-ı âmi

Kabûl it yâ İlâhî sen du'âmı"

SONUÇ

Münşi şairlerimizin kaleme aldıkları eski mektup örnekleri, o dönemin edebiyat ve düşünce geleneklerinden izler taşımaktadırlar. Bunları şöyle sıralayabiliriz:

Eski geleneğimizde resmî-gayrı resmî yazışmalarda karşıdaki kişi veya makama iyi dilekleri sunma anlamında çoğunlukla dua edilmiştir.

Dualar her üç dille birlikte, sadece Türkçe veya Arapça-Farsça ile de yazılmıştır. Dualarda hem sade-kısa hem de sanatlı cümleler kullanılmıştır. Yaratıcının adının geçtiği dualar dinî literatürde yazılan ibarelerden seçildiği gibi, edebî gelenek içinde oluşmuş teşbihli, süslü uzun cümleler şeklinde de görülmüştür.

Dualarda samimi duygular ön planda olmakla birlikte, bazı yazarlar teşbih ve mübalağayı artırarak nesir/inşa ustalığı sergilemeyi amaçlamış gözükmetedirler.

Duaların, mektup yazılan kişi ya da makamın itibarı ve mektupların içeriği ile ilişkili olduğu görülmüştür.

Yazarların seçtiği dualar, inşa geleneğimizde zaman içinde oluşmuş ve didaktik münşeatlarda kayıtlı, hazır cümle kalıplarından alındığı gibi, yazarların kendi tercihleriyle ve uygun buldukları orijinal söyleyişler şeklinde de görülmüşlerdir.

Resmî makam sahiplerine, özellikle padişahlara yapılan dualarda devletin bekası hiç ihmal edilmemiş, o günkü makam sahibinin iktidarının devamı buna ilave olarak belirtilmiştir.

Muhatap veya başkaları için istenen iyilikler, hem dünyaya ilişkin hem de uhrevî-manevî hayatla alakalı olarak söylenmiştir.

Yazarlar mektuplarında sadece muhataplarını değil, diğer insanları, kendilerini, nadiren şehirleri de dua kapsamına dâhil etmişlerdir.

Münşeatlardaki mektuplar tarandığında görüleceği üzere sadece şairler değil, inşa becerisine sahip her kişi yazışmalarda dua cümlesi veya onu çağrıştıran bir ifade yazmaktan geri durmamıştır.

KAYNAKÇA

- Abdülkerim. *Münşeât*. Süleymaniye Kütüphanesi. Âşir Efendi. 321.
- ‘Âlî. *Münşeât*. Süleymaniye Kütüphanesi. Esad Efendi. 3290.
- Bozkurt, Nebi (2004). “Mektup”. *İslâm Ansiklopedisi*. C. 29. Ankara:Türkiye Diyanet Vakfı Yay. 13-14.
- Çelebizade Âsım (1286). *Münşeât*. İstanbul.
- Durmuş, İsmail (2004). “Mektup (Arap Edebiyatı)”. *İslâm Ansiklopedisi*. C. 29. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yay. 14-16.
- Haksever, Halil İbrahim (2006). “Eski Türk Edebiyatında Mektup”. *Hece Dergisi Mektup Özel Sayısı* (S.114-115-116). Ankara: Hece Yay. 40-45.
- Haksever, Halil İbrahim (2011). “Ahmed-i Dâ’înin Teressülü”. *Turkish Studies*. Volume 6/1 Winter. 1265-1273.
- İbrahim Vehbî. *Münşeât*. Üniversite Kütüphanesi. Ty. 9584.
- Kânî. *Münşeât*. Süleymaniye Kütüphanesi. Hacı Mahmud, 5363.
- Kurtuluş, Rıza (2004). “Mektup (Fars Edebiyatı)”. *İslâm Ansiklopedisi*. C. 29. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yay. 16-17.
- Kütükoğlu, Mübahat (2004). “Mektup” (Osmanlı Bürokrasisinde). *İslâm Ansiklopedisi*. C. 29. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yay. 18-21.
- Lâmî Çelebi. *Münşeât*. Süleymaniye Kütüphanesi. Kadızade, 434.
- Mekâtib-i Hulefâ*. Topkapı Sarayı Kütüphanesi. Revan.1959.
- Mesihî. *Gül-i Sadberg*. Süleymaniye Kütüphanesi. Esad Efendi. 3351.
- Mustafa Âlî. *Menşe’ü’l-inşâ*. Bayezid Devlet Kütüphanesi. Veliyüddin Efendi. 1916.
- Münşeât*. Süleymaniye Kütüphanesi. Tarlan. 77.
- Münşeât*. Süleymaniye Kütüphanesi. Tarlan. 80.
- Münşeâtül-Mufassala li-Mülûkil-Osmâniyye*. Topkapı Sarayı Kütüphanesi.Revan. 1939.
- Nabî. *Münşeât*. Topkapı Sarayı Kütüphanesi. Revan. 1053.
- Nef’î. *Münşeât*. Üniversite Kütüphanesi. Ty.3637.
- Nergisî. *Münşeât*. Topkapı Sarayı Kütüphanesi. Revan. 1056.
- Nesîb. *Münşeât* (1261).İstanbul.
- Nevres.*Münşeât*. Süleymaniye Kütüphanesi. Esad Efendi. 3891.

Okçuzade Muhammed. *Münşeât*. Üniversite Kütüphanesi. Ty.1526.

Osmanzade Tâib. *Münşeât*. Süleymaniye Kütüphanesi. Serez. 2771.

Öngören, Reşat (2004). "Mektup(Tasavvuf)". *İslâm Ansiklopedisi*.C. 29. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yay. 21-25.

Râgıb Paşa. *Münşeât ve Dîvân-ı Râgıb*. Süleymaniye Kütüphanesi. Lala İsmail. 598.

Râgıb Paşa. *Münşe'ât* (1837). Bulak.

Veysî. *Münşeât* (1286). İstanbul.

Veysî. *Münşeât*. Süleymaniye Kütüphanesi. Esad Efendi. 3330.

